

обумовили отримання результату, який ми маємо сьогодні. На відміну, перспективи щодо членства України в ЄС до цього часу, що розглядаються виключно в рамках політичних. І, відповідно, реальні прогнози, об'єктивні обмеження і перепони, конкретні кроки, умови і завдання, що має виконати Україна, ми бачимо на рівні декларацій та заяв окремих політиків і оцінок аналітиків, які, зрозуміло, суттєво відрізняються залежно від їх політичної орієнтації.

Доктор, професор Невзат САЙГИЛИОГЛУ
викладач факультету економіки та управління
Університет Газі

ПРОБЛЕМИ У ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИНАХ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ТУРЕЧЧИНОЮ ТА ЇХ ВИРІШЕННЯ

1. Основні економічні показники Туреччини і України

Україна, яка має площу 603 тис. кв. км та населення, що наближається до 50 мільйонів, та Туреччина, що займає площу 780 тис. кв. км та має населення, яке перевищує 70 мільйонів, з огляду на зазначені показники мають багато спільного.

Але Україна, що проголосила незалежність у 1991 році, та має 15-тирічну історію, за цим показником відрізняється від Туреччини, яка вже більше 80 років є республікою.

При порівнянні **макроекономічних показників обох** країн впадає в око наявність значних кількісних та якісних розбіжностей.

Наведена у Додатку таблиця яскраво демонструє цей факт (**ДОДАТОК 1**).

Обсяг валового національного продукту Туреччини досягає величини, майже у 4,5 разу більшої, ніж показник України. Разом із цим з точки зору доходів на душу населення наявна різниця у 2,8 разу на користь Туреччини. При порівнянні темпів зростання виявляється, що Україна демонструє більш низькі та нестабільні, а Туреччина — особливо в останні роки — більш високі і збалансовані показники.

У питанні **рівня безробіття** Україна із цифрами у 3,5—4 відсотки демонструє кращі показники, ніж Туреччина з її показником безробіття на рівні 10 відсотків.

Схожою для обох країн рисою є відношення **бюджетних прибутків до ВВП** з точки зору державного сектору. Разом із цим видно, що частка державного сектору Туреччини є більш високою стосовно відношення **бюджетних прибутків до ВВП**.

Іншим цікавим показником є рівні інфляції. Привертає увагу те, що рівень інфляції в обох країнах останніми роками був невисоким, але в Україні цей показник має тенденцію до підвищення, а в Туреччині — до зниження.

Інша спільна риса обох країн, яка привертає увагу, пов'язана з показниками **загального зовнішнього боргу**. В Україні за останні 3 роки сума загального зовнішнього боргу збільшилася з 23,8 мільярдів доларів США у 2003 до 36,1 мільярда доларів США станом на 30.09.2005 р. Цей показник демонструє зростання на 50 відсотків за 3 роки. Разом із цим показник зовнішнього боргу Туреччини, що складає набагато більшу суму, зріс зі 145,8 мільярдів до 165,3 мільярдів доларів США. **(ДОДАТОК 2).**

Той факт, що у структурі загального зовнішнього боргу обох країн найбільшими темпами зростають борги банків та приватного сектору, означає зростання рівня інтеграції із зовнішнім світом та залучення зовнішніх ресурсів.

Показники зовнішньої торгівлі Туреччини і України демонструють різний стан справ. Станом на 2005 рік показники експорту Туреччини у 2 рази більші за українські. Але загальний обсяг експорту обох країн за 3 роки однаковий. З другого боку, у показниках імпорту Туреччина має перевагу у 3,2 разу. Крім цього, темпи зростання обсягів імпорту в Туреччині також вищі у порівнянні з Україною.

Якщо ми проаналізуємо структуру, наведену в подальших розділах, то ще яскравіше побачимо, наскільки вона важлива для обох країн.

2. Структура зовнішньої торгівлі України

Обсяги зовнішньої торгівлі України, які у 1999 р. склали 23,4 мільярди доларів США, у 2005 р. досягли рівня 71,9 мільярда доларів. Такий результат означає, що за останні 7 років зовнішня торгівля України зросла у 3 рази.

Під час розгляду показників експорту та імпорту видно, що експорт зріс з 11,6 мільярдів доларів (зростання у 3 рази) до 35,3 мільярдів доларів, а імпорт — з 11,8 до 36,6 мільярдів доларів (зростання у 3,1 разу).

Найцікавішою особливістю зовнішньої торгівлі України є те, що баланс зовнішньої торгівлі майже вирівняний; тобто, протягом кількох років рівень імпорту та експорту є однаковим.

Таким чином, за цим показником Україна відрізняється від Туреччини, оскільки зовнішня торгівля Туреччини розвивається у напрямі зростання імпорту і ця тенденція посилюється з року в рік. Наприклад, станом на 2005 рік дефіцит зовнішньої торгівлі Туреччини склав 43 мільярди доларів.

З другого боку, з наведених даних видно, що український експорт розподіляється між різними країнами, причому близько однієї п'ятої припадає на Росію. В той же час найбільша частка експорту Туреччини, приблизно 50 відсотків, припадає на країни Європейського Союзу.

Стан у сфері імпорту характеризується деякими відмінностями. 40 відсотків українського імпорту здійснюється з Росії, а 10 відсотків — з Туркменістану. Частки інших країн є невеликими та неоднорідними. А найбільша частка турецького імпорту, у розмірі 55—60 відсотків, належить країнам-членам Європейського Союзу.

При розгляді структури українського експорту видно, що перше місце із 40 відсотками займають метали, а далі із 20-ма відсотками йде продукція машинобудування. Крім цього наявний експорт продукції хімічної промисловості, нафти та електроенергії.

В структурі експорту Туреччини вже багато років на першому місці перебувають текстильні вироби та готовий одяг. За ними йде експорт виробів автомобільної промисловості, супутних товарів та побутової електроніки. Іншими словами, близько 90 відсотків експорту Туреччини складає промислова продукція.

В структурі імпорту України, перше місце (40 відсотків) займає імпорт нафти та енергоносіїв, а за ним йде (27 відсотків) імпорт машин і обладнання.

В структурі турецького імпорту 70 відсотків займають напівфабрикати та сировина, 20 відсотків інвестиції в натуральній формі та 10 відсотків — споживчі товари.

3. Зовнішня торгівля між Україною і Туреччиною

Як буде видно із таблиць, наведених у Додатку, у зовнішній торгівлі Туреччини з Україною наявні дві дуже важливі особливості. По-перше, це стабільне та швидке зростання обсягів зовнішньої торгівлі протягом років. По-друге, це той факт, що баланс зовнішньої торгівлі постійно складається не на користь Туреччини.

За даними Підсекретаріату з питань зовнішньої торгівлі Туреччини, обсяг **турецького експорту**, який у 2000 р. складав 258,1 мільярдів доларів, у 2005 р. досяг рівня у 800,8 мільярдів доларів. За сім останніх років фіксувалося щорічне зростання обсягів експорту до України. Іншими словами, за цей період експорт Туреччини до України зріс у 3,1 разу (**ДОДАТОК 3**).

Одночасно, також за даними Підсекретаріату з питань зовнішньої торгівлі Туреччини, імпорту Туреччини, який у 2000 р. перебував на рівні 1 мільярд 239 млн доларів, наприкінці 2005 р. піднявся до 3 мільярдів 418 мільйонів доларів. Ця цифра демонструє, що за 6 років турецький імпорту зріс у 2,7 разу (**ДОДАТОК 3**).

Таке зростання необхідно розцінювати як у цілому позитивну тенденцію. Але у світлі роз'яснень, які наведені нижче, зрозуміло, що ці показники є недостатніми.

4. Взаємні інвестиції між Туреччиною і Україною

Станом на 2005 рік, загальна сума іноземного капіталу в Україні досягла 9.5 мільярдів доларів.

Обсяги іноземних інвестицій до Туреччини на протязі останніх 10 років (за винятком 2005 р.) постійно коливаються. У залежності від року обсяги інвестицій могли знижуватися до 112 мільйонів доларів або зростати до 2.769 мільярдів доларів. Але отримавши у 2005 р. значний поштовх, цей показник перевищив 9 мільярдів доларів.

Серед іноземних інвесторів України перші місця зайняли США, Південний Кіпр, Великобританія, Нідерланди, Німеччина та Росія.

У Туреччині на перших місцях знаходяться такі країни Європейського Союзу, як Нідерланди, Франція, Великобританія та Німеччина.

З другого боку, в обох країнах у другій половині 2005 р. було вжито реорганізаційні заходи з метою сприяння іноземному капіталу та його централізації. Особливо протягом кількох останніх років у Туреччині була забезпечена підтримка заходам сприяння іноземному капіталу на найвищому рівні, шляхом створення Координаційної Ради з покращення інвестиційного клімату (YOİKK).

За даними Державного комітету статистики України станом на кінець 2005 р. **загальний обсяг турецьких інвестицій до України склав 55 мільйонів доларів**. Разом із інвестиціями, які не ві-

дображені у статистиці, можна припустити, що загальний обсяг інвестицій складає 200 мільйонів доларів.

Крім цього, станом на кінець 2005 р. кількість спільних з Україною підприємств, які діяли в Туреччині, перевищила 100.

На сьогоднішній день Туреччина уклала Угоди про взаємне заохочення і захист інвестицій із 75 країнами. Прийнятий у 1954 р. Закон про заохочення іноземних інвестицій мав надзвичайно ліберальну ідеологію в умовах тих часів. Перша угода була укладена у 1962 р. з Німеччиною.

Інвестиції іноземного капіталу до Туреччини заохочуються та захищаються в рамках двосторонніх угод. Основною метою подібних угод є збільшення потоків капіталу та технологій між країнами та визначення того, яким чином інвестиції будуть захищатися в рамках правового поля відповідної країни.

Положення стосовно захисту інвестицій захищають підприємства з іноземним капіталом від ризиків некомпетентного характеру. Вони включають у себе націоналізацію, війну, такі важливі питання, як переміщення прибутку та капіталу, вирішення спорів тощо.

5. Двосторонні угоди між Туреччиною і Україною

Основним підґрунтям торговельних відносин між Туреччиною і Україною є **Угода про торговельне і економічне співробітництво**, що була підписана між Туреччиною і Україною 4 травня 1992 та набула чинності 20 квітня 1994 року.

Візити найвищого рівня до України, перший з яких був здійснений у березні 1991 р. Президентом Тургутом ОЗАЛОМ, продовжувалися у наступні роки на двосторонній основі. Керівники обох країн під час офіційних візитів на рівні Президентів, Прем'єр-міністрів та міністрів, шляхом підписання великої кількості угод та протоколів як у політичній, соціальній, військовій та культурній сферах, так і в сфері торгівлі й економіки, створили юридичне підґрунтя для розвитку співробітництва в усіх сферах.

З огляду на це, нижче наведено угоди і протоколи, які на сьогоднішній день укладено між Україною і Туреччиною в торговельно-економічній сфері.

- Протокол про розвиток торговельних зв'язків;
- Угода про створення Ділової ради;
- Угода про торговельно-економічне співробітництво (04.04.1992);

- Протокол про технічне, наукове та економічне співробітництво (між Міністерствами сільського господарства);
- Угода про співробітництво у галузі енергетики;
- Угода про співробітництво у сфері туризму;
- Угода про міжнародні автомобільні перевезення;
- Протокол 1-го засідання Змішаної економічної комісії;
- Угода про співробітництво між Турецьким Інститутом стандартів та Державним комітетом України по стандартизації, метрології та сертифікації;
- Угода про співробітництво у галузі ветеринарії;
- Угода про комерційні морські перевезення;
- Протокол про повітряні перевезення;
- Угода про повітряні перевезення;
- Угода про митний союз та взаємну адміністративну допомогу;
- Протокол між Підсекретаріатом з митних питань та Державним комітетом митниці України;
- Угода про взаємне заохочення і захист інвестицій (27.11.1996);
- Угода про уникнення подвійного оподаткування (27.11.1996);
- Протокол про видачу багаторазових віз бізнесменам та водіям вантажних автомобілів/автобусів;
- Кредитна угода на 20 мільйонів доларів з Ексімбанком Туреччини (21.05.1998);
- Спільна декларація Туреччини і України;
- Протокол 2-го засідання Змішаної економічної комісії;
- Протокол 3-го засідання Змішаної економічної комісії;
- Протокол 4-го засідання Змішаної економічної комісії;
- Протокол 5-го засідання Змішаної економічної комісії (06.06.2005);
- Спільний план дій між Туреччиною та Україною (02.04.2004).

6. Проблеми в турецько-українській зовнішній торгівлі та пропозиції щодо їх вирішення

Зрозуміло, що правові підвалини зовнішньоторгівельних стосунків між Туреччиною і Україною закладено, і на сьогоднішній день підписано угоди і протоколи з багатьох питань. Необхідно, щоб тісні стосунки між двома країнами, які мають довгу істо-

рію, повністю віддзеркалювалися на зовнішньоекономічних відносинах.

Але питання, які перелічено нижче у вигляді окремих пунктів, демонструють наявність між двома країнами певних технічних проблем, а також ще не використаних можливостей.

1. Питання, яке потребує першочергового розгляду, — це гармонізація відомостей стосовно зовнішньої торгівлі України із даними іноземних джерел. Адже існує суттєва відмінність між даними щодо зовнішньої торгівлі Національного банку України та даними Підсекретаріату з питань зовнішньої торгівлі Туреччини. Ця ситуація наочно показана у таблиці, наведеній у Додатку (ДОДАТОК 6).

2. В останні роки спостерігається зростання обсягів торгівлі між зонами вільної торгівлі. Наприклад, у 2005 р. обсяг торгівлі досяг 135 мільйонів доларів. Але оскільки в рамках переговорів про партнерство з Європейським Союзом у законодавство Туреччини стосовно вільних економічних зон було внесено ряд обмежень і ускладнень, зрозуміло, що ситуація в цій галузі не залишиться незмінною.

3. У відповідності до «Угоди про торгівлю текстильними виробами», підписаної між Україною та Європейським Союзом, не застосовуються кількісні обмеження та не вимагається експортні та імпорتنі ліцензії на усі види текстильних виробів та готового одягу. Крім цього, було досягнуто домовленості щодо незастосування позатарифних заходів, що обмежують торгівлю текстильними виробами та готовим одягом та застосування обома сторонами однакових тарифних ставок. Преференції, визначені цією угодою в рамках правил «режиму країни найбільшого сприяння», розповсюджуються і на Туреччину. Таким чином це стало важливим кроком на шляху двостороннього розвитку зовнішньої торгівлі.

4. У процесі набуття Україною членства у Всесвітній торговельній організації очікується внесення змін до законодавства, а також зниження розміру митних зборів на багато видів продукції. Ці спроби є важливими та необхідними для інтеграції із зовнішнім світом. Але очевидно, що вони **негативно впливають на човникову торгівлю із Туреччиною.** З огляду на це ми вважаємо, що в міру розвитку цих сучасних тенденцій човникова торгівля поступово зникне.

5. Застосування Україною експортного мита на металобрухт призводить до дисбалансу, а іноді до ускладнень у торгівлі з Туреччиною. Як відомо, починаючи з 1 січня 2003 р.

Україна почала застосовувати при експорті металобрухту експортне мито у розмірі 30 Євро за тону. Пізніше розмір мита був знижений до 25 Євро. Хоча така практика створила у 2003 р. негативний вплив на турецький імпорту, у наступні роки знову було досягнуто зростання. З огляду на те, що ця продукція займає перше місце в турецькому імпорту, це призвело до дуже важливих наслідків. Незважаючи на те, що у розвинених країнах експорт не обкладається митом, очікується, що в середньостроковій перспективі Україна продовжить застосовувати цю практику.

6. Застосування Туреччиною антидемпінгових заходів та квотування створює ще одну проблему між Туреччиною та Україною. В рамках законодавства про запобігання нечесній конкуренції при імпорту розпочато застосування квот та антидемпінгові розслідування стосовно імпортованих з України прокату, заготовок, отриманих за технологією безперервного лиття, мідного дроту та виробів із скла. Як відомо, ці заходи вживаються в рамках правил Світової Торговельної Організації у відповідь на звернення національних виробників Туреччини. Ці запобіжні заходи, спрямовані на захист внутрішнього ринку і застосовувані проти усіх країн, не мають сприйматися як дискримінаційні заходи, спрямовані виключно проти України.

7. Ще однією проблемою, з якою ми зіткнулися, є те, що досі не використані можливості **кредиту Ексімбанку Туреччини**. Як відомо, під час візиту Прем'єр-міністра Республіки Туреччина до України було підписано рамкову угоду на 20 мільйонів доларів. Але повідомляється, що на сьогоднішній день відсутні будь-які звернення в рамках цієї Угоди. Проте необхідно використовувати такі можливості для розвитку двосторонньої зовнішньої торгівлі і докладати ще більших зусиль для її розвитку.

8. Наявні між Туреччиною і Україною **візові проблеми** мають бути негайно усунуті. Особливо це стосується подібних перешкод під час взаємних візитів бізнесменів, які (перешкоди) мають бути усунуті.

Дуже велике значення мають професійні та громадські утворення в рамках **Ділової Ради ті Спілки бізнесменів**. Для розвитку зовнішньої торгівлі обох країн необхідним є збільшення ефективності і дієвості існуючих у цій галузі структур.

Влаштування Турецько-Українського Інвестиційного Форуму вбачається необхідним заходом для сприяння та збільшення взаємних інвестицій між двома країнами. Необхідним є втілення пропозицій Туреччини стосовно цього питання.

7. Висновок

Не треба забувати, що в сучасному світі економічний розвиток проходить через ліберальну політику, відкриту для міжнародної інтеграції. Зрозуміло, що відкриті зовнішньому світу країни завдяки розумній і реалістичній політиці досягають суттєвих успіхів. Важливо забезпечити зростання шляхом використання економічних ресурсів. У світі існують приклади країн, які спромоглися забезпечити розвиток таким шляхом. Країнами, які беззаперечно демонструють цей факт, є перш за все країни Далекого Сходу, Китай, центрально- та східноєвропейські країни, які є новими членами Європейського Союзу, а також Туреччина.

Але в перехідних економіках та країнах, що розвиваються, найважливішими проблемами є застаріле законодавство та бюрократична практика. Справді, у таких країнах існують негативні звички та консерватизм, які досить важко подолати. Негнучкість законодавства та сваволя бюрократії становлять дуже серйозну перешкоду.

З огляду на це, для розвитку та зростання необхідно перш за все вжиття заходів та вдосконалення в цих галузях. Особливо необхідно розвивати адміністративний потенціал та змінювати бюрократичні рефлексії.

З огляду на швидкі зміни та розвиток у світі, місце політичної дипломатії вже зайняла «торговельна дипломатія».

Необхідно, щоб Україна і Туреччина, як сусідні країни, які перебувають у схожих умовах, скористалися можливостями цього розвитку.

У розвитку таких відносин дуже великою є роль університетів, які беруть на себе функцію виховання нового, освіченого суспільства, здатного створювати нові точки зору. Університет Газі та Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана є двома яскравими прикладами виконання такої ролі.

Додатки

Додаток 1

ОСНОВНІ ЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ							
		УКРАЇНА			ТУРЕЧЧИНА		
		2003	2004	2005	2003	2004	2005
— ВВП (млрд дол.)		50,1	64,8	82,6	238,5	301,6	358,0
— Доход на душу населення (дол.)		1,056	1,378	1,768	3,383	4,112	5,012
— Темпи зростання (%)		4,1	12,1	2,1	7,9	5,8	8,9
— Індекс споживчих цін (%)		5,2	9,0	13,5	18,4	9,0	7,8
— Безробіття (%)		3,6	3,5	3,1	10,5	10,3	10,3
— Експорт (млрд дол.)		23,7	33,4	35,3	47,3	63,2	73,3
— Імпорт (млрд дол.)		24,0	29,4	33,8	69,3	97,5	116,3
— ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ/ВНП		28,4	29,4	32,0	39,4	36,1	32,3
— Доходи бюджету /ВНП		28,2	26,3	32,0	28,1	28,1	28,9
— Поточний дефіцит/ВНП		5,8	10,5		3,4	5,2	6,4

Додаток 2

ЗАГАЛЬНА СУМА ЗОВНІШНЬОГО БОРГУ (млрд дол.)						
	УКРАЇНА			ТУРЕЧЧИНА		
	31.12. 2003	31.12. 2004	30.09. 2005	31.12. 2003	31.12. 2004	30.09. 2005
УРЯД	8,9	11,2	11,6	65,5	70,3	65,9
Керівні грошово-кредитні заклади (Нац. Банк)	1,9	1,7	1,3	23,4	21,4	16,1
БАНКИ	1,8	2,7	4,5	9,7	13,8	16,7
Інші сектори	5,5	7,0	10,2	15,5	18,2	20,2
Приватний сектор	5,7	8,1	8,5	31,7	38,2	46,2
ВСЬОГО						
	23,8	30,7	36,1	145,8	161,9	165,3
Зміна у відсотках	—	% 28,6	% 17,8	—	% 11,1	% 2,1

Додаток 3

Зовнішня торгівля між Україною і Туреччиною (млн дол.)				
РІК	Експорт до України	Імпорт з України	Обсяги зовнішньої торгівлі	Баланс
2000	258,1	981,6	1,239	(-) 723,5
2001	287,1	757,5	1,045	(-) 469,8
2002	313,0	991,0	1,304	(-) 678,0
2003	444,9	1,331,0	1,776	(-) 881,0
2004	575,8	2,509,0	3,084	(-)1 933,0
2005	800,8	2,618,0	3,418	(-)1 818,0

Додаток 4

ЧАСТКИ УКРАЇНИ Й ТУРЕЧЧИНИ В ЗОВНІШНІЙ ТОРГІВЛІ (%)				
Рік	Частка експорту до України	Частка в імпорті України	Частка в імпорті з України	Частка в експорті України
2000	1,82	1,73	1,82	6,72
2001	0,92	1,82	1,87	4,64
2002	0,88	1,83	1,91	5,35
2003	0,90	2,21	1,90	5,79
2004	0,91	1,94	2,57	7,50
2005	1,10	2,19	2,26	7,40

Додаток 5

Основна експортна та імпортна продукція в зовнішній торгівлі між Україною та Туреччиною					
ЕКСПОРТ	2004	2005	ІМПОРТ	2004	2005
Текстиль, волокно та вироби з нього	81722130	130703860	Продукція чорної металургії	1188353143	1326360949
Електричні прилади і устаткування	35572402	72302499	Добрива	170736778	207401323
Овочі, фрукти та продукція з них	61135903	70893680	Руди металів та металобрухт	325925052	167515617
Пластикові вироби	46452957	68682160	Кам'яновугілля на смола та брухт	141518547	165671901
Ефірні масла, гігієнічні речовини	37348504	46013517	Кам'яне вугілля, лініт, кокс та зелені олії	116670979	146361265

НЕВІДПОВІДНОСТІ У ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНІЙ СТАТИСТИЦІ

УКРАЇНА (мільйони доларів)		
	2003	2004
ЕКСПОРТ	23,080	32,672
Підсекретаріат зовнішньої торгівлі	28,952	39,719
Національний банк України		
ІМПОРТ		
Підсекретаріат зовнішньої торгівлі	23,021	28,996
Національний банк України	27,665	34,846

Професор д-р Шюкрю КИЗИЛОТ

Викладач Університету Газі,
Директор центру застосування й
вивчення фінансового та податкового права

**ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ, ПОДАТКОВІ
ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ
З ТОЧКИ ЗОРУ УКРАЇНСЬКО-ТУРЕЦЬКИХ
ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ**

I. ЗАГАЛЬНІ КОМЕНТАРІ

Україна від свого досягнення незалежності у 1991 р. до цього дня досягла значних успіхів в економіці, соціальній, політичній та спортивній сферах.

Проте вона до кінця 1994 р. переживала дуже серйозні економічні, політичні та соціальні негаразди. Особливо в цей період (1990—1993 рр.) національний дохід скоротився на 34 %. Рівень інфляції досяг неймовірного рівня у 2-, 3- навіть 4-розрядні цифри.